

***GAUJAS UPJU BASEINA APGABALA
APSAIMNIEKOŠANAS PLĀNS
2010.- 2015. GADAM***

2009

Saturs

1. ESOŠĀS SITUĀCIJAS RAKSTUROJUMS ATTIECĪGAJĀ NOZARĒ.	3
1.1. APGABALA FIZIOĢEOGRĀFISKAIS RAKSTUROJUMS	3
1.2. VIRSZEMES UN PAZEMES ŪDENSOBJEKTI	4
1.3. AIZSARGĀJAMĀS TERITORIJAS	6
1.4. SOCIĀLI – EKONOMISKAIS RAKSTUROJUMS	6
1.5. ŪDENSOBJEKTU KVALITĀTES VĒRTĒŠANAS PRINCIPI	7
1.6. VIRSZEMES UN PAZEMES ŪDENSOBJEKTU STĀVOKĻA RAKSTUROJUMS	10
1.7. SLODZES UN TO RADĪTĀ IETEKME	11
1.7.1. <i>Punktveida piesārņojums</i>	11
1.7.2. <i>Izkliedētais piesārņojums</i>	13
1.7.3. <i>Pārrobežu piesārņojums</i>	14
1.7.4. <i>Ūdens ieguve</i>	14
1.7.5. <i>Morfoloģiskie pārveidojumi (aizsprosti, polderi, upju taisnošana u.c.)</i>	15
1.8. PLĀNA DARBĪBAS LAIKĀ PROGNOZĒTĀS IZMAIŅAS SLODZĒS	16
2. SASAISTE AR CITIEM PLĀNOŠANAS DOKUMENTIEM UN TIESĪBU AKTIEM	19
2.1. POLITIKAS UN ATTĪSTĪBAS PLĀNOŠANAS DOKUMENTI	19
2.2. STARPTAUTISKĀS KONVENCIJAS	22
2.3. EIROPAS SAVIENĪBAS DIREKTĪVAS	22
2.4. LATVIJAS TIESĪBU AKTI	23
3. PLĀNA MĒRĶI	23
3.1. MĒRĶI GAUJAS APGABALAM KOPUMĀ	23
3.2. MĒRĶI ATSEVIŠĶIEM GAUJAS APGABALA ŪDENSOBJEKTIEM	24
3.3. RISKĀ IZVĒRTĒJUMS UN IZŅĒMUMI MĒRĶU SASNIEGŠANAI	25
4. PASĀKUMI IZVIRZĪTO MĒRĶU SASNIEGŠANAI UN UZDEVUMU IZPILDEI	27
5. SABIEDRĪBAS LĪDZDALĪBA PLĀNA IZSTRĀDES PROCESĀ	28
PIELIKUMU SARAKSTS	30

1. Esošās situācijas raksturojums attiecīgajā nozarē

1.1. Apgabala fiziogēogrāfiskais raksturojums

Gaujas upju baseina apgabals (turpmāk - Gaujas apgabals) aizņem 13051 km² jeb 20.2% no Latvijas teritorijas. Gaujas apgabals atrodas Latvijas ziemeļaustrumu daļā un robežojas ar Igaunijas Republiku. To veido Gaujas, Salacas un Rīgas jūras līcī ietekošo mazo upju sateces baseini, kā arī Burtnieku ezers ar pietekām.

Klimatiskos apstākļus lielā mērā ietekmē reljefs un attālums no jūras. Gaujas apgabala teritorijā zemienes un līdzenumi mijas ar augstienēm un paugurainēm. Augstienēs, sevišķi Vidzemes augstienē, raksturīga zemāka temperatūra, lielāks mitrums, ilgstošāka sniega segas saglabāšanās. Tāpat Vidzemes reģionam ir raksturīga agra sala iestāšanās rudenos, salīdzinoši garas ziemas, liels nokrišņu daudzums, salīdzinoši īss veģetācijas periods. Visas šīs pazīmes īpaši spilgti izteiktas gan Vidzemes augstienē, gan daļēji arī Alūksnes augstienē, padarot šos areālus par klimatiski visnelabvēlīgākajiem lauksaimniecības attīstībai. Augstienēs paugurainais reljefs rada izteiktas mikroklimatiskās atšķirības dienvidu un ziemeļu nogāzēs. Šādi klimatiskie apstākļi no vienas puses rada ierobežojumus augļkopībai, samazina kultūraugu ražību, sadārdzina apkuri, arī ceļu tīrīšanu ziemā, bet no otras puses - nosaka teritorijas piemērotību ziemas sporta veidu attīstībai. Piejūras zemienē klimats ir mērenāks un nokrišņu daudzums gadā vidējs. Ziemās gaisa temperatūras Gaujas un Salacas baseina augšējās daļās ir ievērojami zemākas nekā citur Latvijā. Piemēram, janvārī un februārī mēneša vidējā gaisa temperatūra ir par 2.5 – 3.5°C zemāka nekā Ventas upju baseina apgabalā. Upju lejtecēs Rīgas jūras līcis nodrošina pietiekamu mitrumu un ievērojami mērenāku temperatūras režīmu. Kopumā Gaujas un Salacas baseiniem raksturīgs ievērojams nokrišņu daudzums. Gada nokrišņu summa jūras piekrastē ir ap 700 – 750 mm, bet Vidzemes un Ziemeļvidzemes augstienēs pārsniedz 850 mm. Vidzemes augstienes rietumu nogāze ir mitrākā vieta Latvijā. Visvairāk dienu ar nokrišņiem ir Vidzemes centrālajā augstienē – līdz 212 dienām gadā. Tajā pat laikā mazākais dienu skaits ar nokrišņiem atzīmēts Vidusgaujas ieplakas rajonā un Rīgas līča austrumu piekrastē – mazāk par 170 dienām. Tā kā nokrišņu sadalījums ir nevienmērīgs, arī notecei raksturīga samērā liela dažādība. Gaujas apgabalā vislielāko daļu no gada notecei procentuāli veido pavasara notece (42.1%).

Gaujas apgabala ģeoloģiskajā uzbūvē izšķir divas galvenās daļas – kristālisko pamatklintāju un nogulumiežu segu. Tāpat kā lielākajā daļā Latvijas teritorijas, Gaujas apgabala teritorijas virsmā dominē devona vecuma nogulumieži – dolomīts, kaļķakmens, smilšakmens, māls, ģipšakmens. Šajā apgabalā atrodas vairākas nozīmīgas būvniecības smilts un grants, kvarca smilts, devona māla un dolomīta atradnes. Sedas tīreļa apvidū sastopamas kvartāra māla

iegulas un kūdras atradnes. Piejūras zemienē pie Vitrupes, Pāles, Jesperiem un Tūjas izveidojušās devona māla iegulas.

Augsnes sega cieši saistīta ar ģeoloģiju un reljefu un ir viens no galvenajiem faktoriem, kas nosaka zemes lietojuma veidu diferenciāciju. Vidzemes reģionā galvenokārt sastopami paugurainēm un morēnu līdzenumiem raksturīgie augšņu kompleksi. Dominē smilts, bet reģiona Ziemeļu daļā mālsmilts un smilšmāla augsnes cilmiezis. Tur, kur uz smilts cilmieža veidojušās tipiskās podzolētās un podzolētās gleja augsnes, arī izplatīti lielākie mežu masīvi reģionā. Vidzemes un Alūksnes augstienēs uz morēnas mālsmilts un smilšmāla nogulumiem ir velēnu podzolaugsne un velēnu podzolētās glejaugsnes. Reljefa atšķirības bieži vien izraisījušas augsnes granulometriskā sastāva dažādību, jo pauguru virsotnēs vērojama pastiprināta augsnes erozija, bet nogāzēs - uzskatītās jeb deluviālās augsnes. Piejūras zemienei raksturīgi smilts cilmieži ar visām jau minētajām augsnēm. Gaujas apgabala augsnes nav pašas auglīgākās Latvijā, Vidzemes centrālajā augstienē augsni ietekmē arī ūdens erozija. Salīdzinoši auglīgākās velēnu gleja un velēnu podzolētā glejaugsne sastopamas reģiona centrālajā un dienvidaustrumu daļā un sakrīt ar augstvērtīgāko lauksaimniecības teritoriju izvietojumu. Tomēr, lielākā daļa Gaujas apgabala (izņemot Piejūras un Viduslatvijas zemienu) atzīta par lauksaimniecībai mazāk labvēlīgiem apvidiem.

Meži klāj 52 % no apgabala teritorijas. Vairāk izplatīti ir egļu, bet apgabala vidusdaļā un lejasdaļā – priežu meži, vietām ar lapu koku piemaisījumu. Gaujas apgabalā dominē sausieņi jeb meži ar sausām minerālaugsnēm – 58.9 %. Lielākie mežu masīvi ir Igaunijas pierobežas rajonos. Meža platībām reģionā ir tendence palielināties, jo ir lielas neizmanto lauksaimniecības zemju platības, kuras ne tikai aizaug ar mazvērtīgiem kokiem un krūmiem, bet tiek arī mērķtiecīgi apmežotas.

Gaujas apgabalā ir daudz īpaši aizsargājamo dabas teritoriju, sevišķi lielu platību aizņem Gaujas Nacionālais parks un Ziemeļvidzemes biosfēras rezervāts, tomēr tikai daļā šo teritoriju noteiktas īpašas prasības ūdeņu aizsardzībai.

1.2. Virszemes un pazemes ūdensobjekti

Lai sagrupētu ezerus, upes un jūras piekrastes ūdeņus, kuros ir vienādi vai ļoti līdzīgi dabiskie apstākļi, virszemes ūdeņus iedala tipos. Latvijas virszemes ūdeņu tipi noteikti Ministru kabineta 2004. gada 19. oktobra noteikumos Nr. 858 "Noteikumi par virszemes ūdensobjektu tipu raksturojumu, klasifikāciju, kvalitātes kritērijiem un antropogēno slodžu noteikšanas kārtību". Visiem vienam tipam piederošiem ūdeņiem piemēro vienādas kvalitātes prasības. Tādējādi tipoloģija ir pamats gan virszemes ūdeņu iedalīšanai ūdensobjektos, gan to kvalitātes novērtēšanai. Gaujas apgabalā ir izdalīti 5 upju, 7 ezeru tipi un

1 piekrastes ūdeņu tips. Raksturīgākās ir ritrāla tipa (straujas) vidēji lielas upes (48% no upju ūdensobjektiem), kā arī sekli dzidrūdēns ezeri ar augstu ūdens cietību (46% no ezeru ūdensobjektiem).

Attiecīgi, lai novērtētu ūdeņu ekoloģisko un ķīmisko kvalitāti, izvirzītu prasības to vēlamajam stāvoklim un izlemtu, kā tos racionāli aizsargāt un apsaimniekot, ir izdalīti virszemes ūdensobjekti (ņemot vērā tipu, platību, aizsargājamās teritorijas, slodzes u.c.). Virszemes ūdensobjekts ir visa ūdenstece (piemēram, upe, kanāls) vai ūdenstilpne (piemēram, ezers vai ūdenskrātuve) vai arī ūdenstece vai jūras piekrastes ūdeņu posms, kas pieder vienam tipam, kurā ir vienveidīgi dabiskie apstākļi un antropogēnā ietekme. Ja minētie faktori atšķiras (piemēram, upe augštecē ir strauja, bet lejtecē kļūst lēna), viena ūdenstece var būt iedalīta vairākos ūdensobjektos. Savukārt vairākas pēc rakstura līdzīgas upes vai ezeri var būt ietverti vienā ūdensobjektā. Atsevišķi izdala lielus mākslīgus (cilvēka veidotus) ūdensobjektus, piemēram, dīķus, kanālus, un stipri pārveidotus ūdensobjektus.

Gaujas apgabalā ir izdalīti 46 upju un 35 ezeru ūdensobjekti, kā arī pārejas ūdensobjekts Rīgas jūras līcī un 1 piekrastes ūdensobjekts (sk. 1.pielikumu). Par piekrastes ūdeņiem sauc jūras ūdeņus 1 jūras jūdzi no krasta līnijas uz jūras pusi. Gaujas apgabalā ir sastopams viens – Rīgas līča mēreni atklātais akmeņainais krasts (F). Savukārt par pārejas ūdeņiem dēvē ūdeņus upju grīvu tuvumā, kur notiek jūras sālsūdeņu un upju saldūdeņu sajaukšanās. Pamatojoties uz cilvēka veiktajām fizikālajām pārmaiņām (morfoloģiskiem pārveidojumiem) tiek izvērtēts, kuriem ūdensobjektiem piešķirams stipri pārveidota ūdensobjekta (SPŪO) statuss. SPŪO noteiktās prasības bioloģiskās kvalitātes rādītājiem ir zemākas nekā dabiskajiem ūdeņiem piemērotās. Gaujas apgabalā noteikti divi SPŪO. 2. pielikumā sniegts īss virszemes ūdensobjektu raksturojums, kā arī norādīts, kādas administratīvās teritorijas atrodas katra virszemes ūdensobjekta sateces baseinā.

Latvijā pazemes ūdensobjekti noteikti kā pazemes ūdeņu sistēmas – artēziskā baseina – atsevišķas daļas, kas ir hidrauliski izolētas viena no otras. Pazemes ūdensobjektu robežas horizontālā plaknē noteiktas pēc pazemes ūdensšķirtnēm, bet vertikālā plaknē – pēc ūdeni vāji caurlaidīgiem slāņiem (reģionālajiem sprostsāļiem). Ūdensobjekti ir daudzslāņaini – katrā no tiem ietilpst vairāki ūdens horizonti (pēc ūdenscaurlaidības un sastāva viendabīgi ar ūdeni piesātināti iežu slāņi), kurus vienu no otra atdala ūdeni vāji caurlaidīgi ieži. Aktīvās ūdens apmaiņas zona, kurā atrodas saldūdeņu horizonti, Gaujas apgabala ziemeļu daļā ir 115 – 180 m bieza, bet dienvidu un austrumu daļā tās biezums sasniedz 340 – 435 m. Dziļāk iegūļ palēninātas ūdens apmaiņas (sāļūdeņu) un lēnas ūdens apmaiņas (sālsūdeņu) zona. Gaujas apgabals ir bagāts ar pazemes ūdeņu resursiem. Visi saldūdeņu horizonti ir apvienoti 5 pazemes ūdensobjektos: Q, D4, D5, D6 un P (sk. 3.pielikumu). No tiem tikai viens (P) ir pilnīgi droši aizsargāts pret piesārņojumu, citu ūdensobjektu dabiskā

aizsargātība ir atšķirīga dažādās apgabala daļās. Kā visur Latvijā, gruntsūdeņu dabiskā aizsargātība ir vāja.

1.3. Aizsargājamās teritorijas

Lai nodrošinātu noteiktu upju un ezeru izmantošanu cilvēku vajadzībām vai piemērotus dzīves apstākļus retām un apdraudētām sugām un biotopiem, Gaujas apgabalā ir izdalīti daudzi ūdeņi, kurus nepieciešams īpaši aizsargāt pret nelabvēlīgu ietekmi (sk. 4.pielikumu). Apgabalam raksturīga cilvēka darbības salīdzinoši maz ietekmēta vide, tāpēc dabas daudzveidības saglabāšanai tajā atrodas liels skaits (72) īpaši aizsargājamo dabas teritoriju. Īpaši lielu platību aizņem Gaujas Nacionālais parks un Ziemeļvidzemes biosfēras rezervāts. Daļa reģiona upju (Amata, Rakšupe, Vellupe, Dzērdupe) bioloģisko vērtību ziņā uzskatāmas par Latvijas mēroga etalonupēm ar tīriem ūdeņiem, lielu bioloģisko daudzveidību un starptautiski aizsargājamiem biotopiem. Pavisam neliela daļa no apgabala (7 upju un 3 ezeru ūdensobjekti), ietilpst īpaši jutīgajā nitrātu teritorijā, kurā jāveic īpaši pasākumi, lai pasargātu ūdeņus no nitrātu piesārņojuma, kuru rada lauksaimnieciskās darbības. Gaujas apgabalā ietilpst arī 11 oficiālās peldvietas pie Rīgas jūras līča un 33 iekšzemes peldvietas¹. Lai nodrošinātu zivju sugas, kuru pastāvēšanai nepieciešama noteikta ūdens kvalitāte, Gaujas apgabalā saskaņā ar normatīvajiem aktiem par virszemes un pazemes ūdeņu kvalitāti 42 upes vai to posmi un 1 ezers ir noteikti kā zivju resursiem (karpveidīgo vai lašveidīgo zivju sugām) nozīmīgi ūdeņi. Jāatzīmē, ka tieši šajā apgabalā atrodas lašveidīgo zivju sugu nārstošanai nozīmīgākās upes. Gaujas baseina otra lielākā upe - Salaca ir nozīmīgākā dabisko lašu nārsta upe Latvijā un visā Austrumeiropas reģionā. Visās šajās teritorijās jāievēro specifiskas prasības, lai pasargātu ūdeņus no piesārņojuma un citas nelabvēlīgas ietekmes.

1.4. Sociāli – ekonomiskais raksturojums

Gaujas apgabalā dzīvo ap 11% Latvijas iedzīvotāju (2006. gada dati). Kopējais Gaujas apgabala pastāvīgo iedzīvotāju skaits ir ap 246 tūkst. cilvēku. Iedzīvotāju izvietojums apgabalā nav vienmērīgs. Pilsētās mīt ap 45% no visiem apgabala iedzīvotājiem, savukārt laukos – 55%. Vidējais iedzīvotāju blīvums apgabalā ir mazs – 18.8 cilv./km², tomēr atsevišķas teritorijas (īpaši Carnikavas – Saulkrastu virzienā) ir apdzīvotas ļoti blīvi - vairāk kā 50 cilv./km². Lielākās apgabala apdzīvotās vietas ir Valmiera, Sigulda, Cēsis, Limbaži, Valka, Smiltene.

¹ Šai skaitā ietilpst tikai tās „oficiālās” peldvietas, kurās 2007.- 2009. gadā ūdens kvalitātes monitorings veikts par valsts līdzekļiem

Situāciju būtiski ietekmē Rīgas tuvums, kurā dzīvo aptuveni 1/3 daļa Latvijas iedzīvotāju. Pierīgā notiek apdzīvoto vietu saplūšana, īpaši gar galvenajiem autoceļiem, kā arī izkaisītu apbūves rajonu veidošana jūras, ezeru un upju piekrastēs ārpus esošo apdzīvoto vietu robežām. Rīgas reģionā ir raksturīgs arī liels sezonas mājokļu īpatsvars, turklāt tajos pieaug pastāvīgo iedzīvotāju skaits.

Līdz ekonomiskajai krīzei vislielāko pievienotās vērtības daļu apgabalā nodrošināja pakalpojumu nozares (61%), kas raksturīgi visai Latvijai kopumā. Būtiskāko pievienotās vērtības daļu veidoja tirdzniecība, transports un sakari, komercpakalpojumi, valsts pārvalde. Nozīmīgu ieguldījumu apgabala pievienotajā vērtībā nodrošināja arī apstrādes rūpniecība – 19.2%. Savukārt lauksaimniecība kopā ar zvejniecību, ieguves rūpniecību un enerģētiku nodrošināja ap 14.4% no kopējās apgabala pievienotās vērtības. Spriežot pēc uzņēmumu un nodarbināto skaita, Gaujas apgabalā visvairāk ir attīstītas tādas apstrādes rūpniecības apakšnozares kā koksnes un koka izstrādājumu ražošana, pārtikas produktu un dzērienu ražošana, tekstila un apģērbu ražošana, kā arī mēbeļu ražošana.

Vislielākās platības Gaujas apgabalā aizņem meža zemes ar citām dabiskajām teritorijām un lauksaimniecībā izmantojamām zemēm. Apgabalam ir raksturīgs ļoti augsts meža platību īpatsvars (sk. 1.7.2. sadaļu). Gaujas apgabalā lielāko daļu (86%) veido mazas lauku saimniecības. Saimniecības zemes vidējā kopplatība Gaujas apgabalā ir 27.8 ha, no kuriem aptuveni 15.4 ha (jeb 55.6%) veido lauksaimniecībā izmantojamās zemes. Vairāk kā divas trešdaļas (68.4%) saimniecību lauksaimniecības produkciju ražo vienīgi pašu patēriņam, un tikai aptuveni 0.8% saimniecību apgabalā visu savu produkciju ražo pārdošanai.

Gaujas apgabalā atrodas 43 mazās hidroelektrostacijas (jauda līdz 1MW), kas sastāda aptuveni trešdaļu no visām Latvijas mazajām HES. 2005. gadā tās saražoja 21% no kopējā enerģijas daudzuma, kas Latvijā kopumā tiek saražots mazajās hidroelektrostacijās. Tomēr to ieguldījums valsts elektroenerģijas izstrādē ir visai nenozīmīgs - tikai 0.25%, tādējādi Gaujas apgabalā esošajām hidroelektrostacijām ir nozīme tikai lokālā mērogā.

Gaujas baseina apgabalā esošās 2 ostas – Skultes (ūdensobjektā G261 SP *Aģe*) un Salacgrīvas osta (ūdensobjektā G303 SP *Salaca*) – ir samērā nelielas. Tomēr tām piemīt svarīga loma vietējo reģionu ekonomiskajā attīstībā – tiek sakārtoti ceļi, nodrošinātas darbavietas, veicināta saimnieciskā darbība. Abu ostu darbība saistās galvenokārt ar komerciālo kravu pārkraušanu, lielākoties kokmateriālu eksportu, zvejniecību un tūrisma (jahtu) aktivitātēm.

1.5. Ūdensobjektu kvalitātes vērtēšanas principi

Novērtējot virszemes ūdensobjektu stāvokli, atsevišķi aplūko ekoloģisko un ķīmisko kvalitāti. Ekoloģiskā kvalitāte raksturo ūdeņu ekosistēmu (dzīvo

organismu kopu un to dzīves vides) veselīgumu un funkcionēšanu. To novērtē, izmantojot kvalitātes rādītāju kompleksu, ko veido bioloģiskie (piemēram, sugu sastāvs, pret piesārņojumu jutīgo sugu skaits), hidroloģiskie (piemēram, straumes ātrums) un fizikāli ķīmiskie (piemēram, biogēno elementu koncentrācija, ūdens temperatūra) rādītāji. Saskaņā ar Direktīvu 2000/60/EK virszemes ūdensobjektu ķīmisko kvalitāti vērtē pēc tajos konstatētajām ūdens videi bīstamo un prioritāro vielu (noteiktas normatīvajos aktos) koncentrācijām.

Ekoloģiskās kvalitātes noteikšanas (klasifikācijas) sistēma ir vienota visā ES, lai dažādās dalībvalstīs veiktais novērtējums būtu savstarpēji salīdzināms. Direktīva 2000/60/EK nosaka piecas ekoloģiskās kvalitātes klases, sākot ar augstu un beidzot ar ļoti sliktu (sk. 1. attēlu).

1. attēls. Ūdensobjektu ekoloģiskās kvalitātes klases

Kā mērauklu izmanto cilvēka darbības neietekmētus ūdeņus, kuros mājā attiecīgā tipa ezeram, upei vai jūras ūdeņiem raksturīgie augi un dzīvnieki, nav konstatētas cilvēka radītas (sintētiskas) vielas, dabā sastopamo piesārņojošo vielu (piemēram, slāpekļa un fosfora savienojumi, organiskās vielas) koncentrācija atbilst cilvēka darbības neskartiem apstākļiem. Šādiem ūdeņiem raksturīgos bioloģiskos, ķīmiskos u.c. kvalitātes rādītājus pieņem par etalonu (t.s. references apstākļi), uz kura pamata nosaka pārējām kvalitātes klasēm atbilstošās rādītāju vērtības. „Rādītāju vērtības” var nozīmēt gan vielu koncentrāciju (mg/l), gan ūdens augu vai zivju sugu skaitu un sastāvu. Jo lielāka atšķirība no etalona, jo sliktāka kvalitāte. Jāņem vērā, ka dabiskie apstākļi dažāda rakstura ūdeņos (lielās un mazās, straujās un lēnās upēs, seklos un dziļos ezeros utt.) atšķiras, tāpēc katram ūdeņu tipam jānosaka gan etalonam, gan pārējām kvalitātes klasēm atbilstošās vērtības. Konkrēta ūdensobjekta ekoloģisko kvalitāti novērtē, nosakot katras tā monitoringā konstatētās kvalitātes rādītāja vērtības atbilstību kādai no 5 kvalitātes klasēm un izdarot kopvērtējumu pēc sliktākā rādītāja (t.i., ja seši rādītāji atbilst labai, bet viens – vidējai kvalitātes klasei, tad ūdensobjekta kvalitāti atzīst par vidēju).

Tā kā stipri pārveidoti ūdensobjekti cilvēku darbības rezultātā ir būtiski izmainīti, tie vairs neatbilst dabiskās ūdensteces vai ūdenstilpes īpašībām. Piemēram, ūdenskrātuve pēc dažām iezīmēm būs tuvāka ezeram, nevis upei. Tāpēc atsevišķus dabisko ūdeņu labas kvalitātes rādītājus stipri pārveidotajos ūdensobjektos nav iespējams sasniegt. Atbilstoši Direktīvai 2000/60/EK šādiem ūdensobjektiem nosaka ekoloģisko potenciālu. Augsts ekoloģiskais potenciāls nozīmē, ka stipri pārveidotais ūdensobjekts funkcionē cik vien iespējams līdzīgi tāda paša tipa dabiskajiem ūdeņiem. Ekoloģiskajam potenciālam ir 4 klases

(laba un vēl labāka, vidēja, slikta, ļoti slikta). Tā kā Latvijā trūkst datu par stipri pārveidoto ūdensobjektu ekosistēmu atšķirībām no dabiskajiem ūdeņiem, šajā plānā ekoloģiskais potenciāls ir pilnībā pielīdzināts dabisko ūdeņu ekoloģiskajai kvalitātei, un kvalitātes klasēm atbilstošo rādītāju vērtības ir identiskas.

Nemot vērā valstī veikto pētījumu rezultātus un monitoringa datus, šī plāna izstrādes laikā Latvijā vērtības bija noteiktas salīdzinoši nelielam virszemes ūdeņu kvalitātes rādītāju skaitam, galvenokārt fizikāli ķīmiskajiem kvalitātes rādītājiem (sk. 5. pielikumu). Bioloģisko rādītāju izstrāde ir jāturpina arī plāna darbības laikā, jo līdz 2009. gada beigām to nevar pabeigt divu galveno iemeslu dēļ. Pirmkārt, vēsturiski ūdeņu kvalitāte Latvijā (tāpat kā vairumā Eiropas valstu) vērtēta tikai pēc ķīmiskajiem vai fizikāli ķīmiskajiem rādītājiem. Tādejādi nepietiek datu, lai noteiktu pamatotas bioloģisko rādītāju vērtības visiem upju un ezeru tipiem visām kvalitātes klasēm. Otrkārt, lai nodrošinātu ekoloģiskās kvalitātes vērtējuma ticamību un savstarpēju salīdzināmību ES dalībvalstīs, Eiropas Komisijas vadībā notiek bioloģisko rādītāju vērtību savstarpējā salīdzināšana un saskaņošana (interkalibrācija). Latvijā noteiktās bioloģisko rādītāju vērtības jāaskaņo ar tās rezultātiem. Šis process turpināsies vismaz līdz 2012. gadam.

Virszemes ūdensobjektu ķīmiskā kvalitāte tiek vērtēta pēc tā, vai ūdens videi bīstamo un prioritāro vielu koncentrācijas nepārsniedz normatīvajos aktos noteiktās robežvērtības. Ja robežvērtības nav pārsniegtas, tad ķīmisko kvalitāti uzskata par labu, ja ir pārsniegtas – par sliktu. Latvijā ūdens videi bīstamo un prioritāro vielu monitorings tiek veikts tikai tajos ūdensobjektos, kur šādas vielas nozīmīgos daudzumos tiek novadītas saskaņā ar reģionālo vides pārvažu izdotajās atļaujās noteiktajiem nosacījumiem (konkrētie ūdensobjekti nosaukti 1.6. sadaļā).

Pazemes ūdeņiem vērtē gan ķīmisko kvalitāti, gan kvantitatīvo stāvokli. Pazemes ūdensobjektu ķīmiskajai kvalitātei ir divas klases (laba vai slikta). Tā ir laba, ja ūdens ķīmiskais sastāvs atbilst šim ūdensobjektam raksturīgajam dabiskajam ūdens sastāvam, piesārņojošo vielu koncentrācija nepārsniedz vides kvalitātes normatīvus un nenotiek sālsūdeņu vai cita veida intrūzija. Pretējā gadījumā ķīmisko kvalitāti uzskata par sliktu. Pazemes ūdensobjektu kvantitatīvo stāvokli novērtē, pamatojoties uz pazemes ūdeņu līmeņa mērījumiem, nosakot to tipiskās sezonālās svārstības un analizējot pārmaiņu tendences. Tas var būt labs vai slikts. Pazemes ūdensobjekta kvantitatīvais stāvoklis ir labs, ja dati liecina, ka pazemes ūdeņu ieguves apjoms nepārsniedz pieejamos pazemes ūdens resursus, pazemes ūdeņu līmeņa maiņas netraucē sasniegt noteiktos vides kvalitātes mērķus saistītajos virszemes ūdensobjektos un nerada intrūziju vai pazemes ūdeņu plūsmas maiņas draudus.

1.6. Virszemes un pazemes ūdensobjektu stāvokļa raksturojums

Gaujas apgabalā ietilpst 46 upju ūdensobjekti (no tiem 2 ir noteikti kā stipri pārveidoti ūdensobjekti), 35 ezeru ūdensobjekti, kā arī 1 pārejas un 1 piekrastes ūdensobjekts - Rīgas līča mēreni atklātais akmeņainais krasts (ūdensobjekts F).

Gaujas apgabalā no 81 izdalītā virszemes (iekšzemes) ūdensobjekta lielākai daļai (apmēram 57 %) ir laba vai augsta ekoloģiskā kvalitāte/ potenciāls, tai skaitā 29 upju un 16 ezeru ūdensobjektiem, kā arī 1 stipri pārveidotam ūdensobjektam. Tomēr 13 (16.1 %) upju ūdensobjekti un 12 (14.8 %) ezeru ūdensobjekti neatbilst vismaz labai ekoloģiskai kvalitātei. Atšķirībā no citiem upju baseinu apgabaliem salīdzinoši nelielam skaitam ūdensobjektu kvalitāte novērtēta kā slikta vai ļoti slikta (kopā apmēram 12 %) – 2 upju, 7 ezeru ūdensobjektiem un 1 stipri pārveidotam ūdensobjektam (sk. 1.tabulu, 6. un 7. pielikumu).

1. tabula

Ūdensobjekti	Ekoloģiskās kvalitātes klase/potenciāls									
	augsta		laba		vidēja		slikta		ļoti slikta	
	skaits	%	skaits	%	skaits	%	skaits	%	skaits	%
Upju	4	4.9	25	30.9	13	16.1	2	2.5	-	-
Ezeru	1	1.2	15	18.5	12	14.8	5	6.2	2	2.5
Stipri pārveidoti	-		1	1.2	-	-	1	1.2	-	-
kopā	5	6.1	41	50.6	25	30.9	8	9.9	2	2.5

2006. - 2008. gadā bīstamo un īpaši bīstamo vielu mērījumi ir veikti četros Gaujas apgabala ūdensobjektos – uz Gaujas (G201 un G215), Tūlijas (G253) un Salacas (G303 SP). Papildus ūdens ķīmiskās kvalitātes vērtēšanai izmantoti 2003. - 2005. gada monitoringa dati. Visu četru minēto ūdensobjektu ķīmiskā kvalitāte ir novērtēta kā laba (sk. 6. pielikumu), jo kopš 2003. gada Gaujas apgabalā tikai vienu reizi konstatēts gada vidējās koncentrācijas robežlieluma pārsniegums dzīvsudrabam (2006. gadā, G215 *Gauja*). Laika periodā no 2003. - 2007. gadam dažos ūdensobjektos atsevišķu mērījumu rezultāti reizēm ir pārsnieguši svinam Pb, dzīvsudrabam Hg un varam Cu noteiktās robežkoncentrācijas, tomēr kopumā Gaujas baseina virszemes ūdensobjektu ķīmiskā kvalitāte novērtēta kā laba.

Pārejas ūdensobjekta ekoloģiskā kvalitāte ir vidēja, bet ķīmiskā kvalitāte – laba (sk. 6. pielikumu). Piekrastes ūdensobjekta F ekoloģiskā kvalitāte vērtējama kā slikta, bet ķīmiskā kvalitāte kā laba. Slikto ekoloģisko kvalitāti lielā mērā nosaka ūdensobjekta izvietojums, jo no dienvidu puses to ietekmē pārejas ūdensobjekta dienvidu daļā valdošās straumes, kas piekrastes ūdensobjektā F ienes pārejas ūdeņus ar būtiski lielākām hlorofila un biogēnu koncentrācijām, bet ziemeļu daļā - Pērnavas līča ūdeņi pārrobežu pārnesei veidā.

Pazemes ūdensobjektu kvantitatīvais stāvoklis (sk. 8. pielikumu) un ķīmiskā kvalitāte (sk. 9. pielikumu) ir novērtēta kā laba.

Ūdensobjektu – aizsargājamo teritoriju stāvoklis atainots 10. pielikumā. Dažos virszemes ūdensobjektos atsevišķos gadījumos ir tikuši pārsniegti prioritārajiem zivju ūdeņiem noteiktie normatīvi. Daļā Gaujas baseina peldvietu 2003.-2007. gada periodā ir novēroti mikrobioloģiskās kvalitātes rādītāju robežlielumu pārsniegumi, tomēr tikai dažos ūdensobjektos (G265 *Rīgas j.l.*, G201 *Gauja* un G205 *Gauja*) pārsniegumi novēroti vairākus gadus pēc kārtas. 2008. gada peldvietu ūdens monitoringa dati liecina, ka neatbilstoša ūdens kvalitāte Gaujas apgabalā ir 12 peldvietās (27% no kopskaita). Savukārt lielākais mikrobioloģiskais piesārņojums vērojams Gaujas apgabala upēs.

Īpaši jutīgajās nitrātu teritorijās noteiktais ūdens kvalitātes normatīvs (nitrātu NO₃ gada vidējā koncentrācija 50 mg/l, jeb nitrātu slāpekļa N/NO₃ gada vidējā koncentrācija 11.3 mg/l) Gaujas apgabalā nav pārsniegts nevienā ūdens objektā.

1.7. Slodzes un to radītā ietekme

Slodžu un to radītās ietekmes analīzes galvenais uzdevums ir konstatēt, kur un cik lielā mērā cilvēka darbība apgrūtina labas ūdens kvalitātes sasniegšanu un citus šī plāna mērķus. Ar jēdzienu „slodze” šai plānā apzīmētas cilvēka darbības tiešas sekas, piemēram, izmainīts ūdens ķīmiskais sastāvs vai upes dabiskais tecējums. „Ietekme” ir rezultāts slodzes iedarbībai uz vidi (piemēram, ūdenstilpju aizaugšana, pazemes ūdeņu līmeņa pazemināšanās).

1.7.1. Punktveida piesārņojums

Gaujas apgabalā punktveida piesārņojuma avoti neietekmē tikai 6 upju ūdensobjektus, kas sastāda 13% no kopējā upju ūdensobjektu skaita (G241 un G245, abi *Gaujas augštece*, G253 *Tūlija*, G257 *Daugavas – Gaujas kanāls*, G260 *Lilaste* un G267 *Rīgas jūras līcis*) un 28 ezeru ūdensobjektus (80% no kopējā ezeru ūdensobjektu skaita). Saskaņā ar valsts statistikas datiem 2006. gadā apgabalā bija 259 punktveida notekūdeņu izplūdes, no kurām 200 (77%) radīja komunālais sektors. Centralizētas kanalizācijas pakalpojumus izmantoja 56 % no Gaujas apgabalā dzīvojošajiem iedzīvotājiem. Valsts statistikas dati liecina, ka novadīto notekūdeņu apjoms kopš 1998. gada samazinās. Tomēr notekūdeņu sastāvā esošo piesārņojošo vielu (ĶSP, BSP, suspendētās vielas, N_{kop} un P_{kop}) daudzumi viļņveidīgi mainās. Kopā Gaujas apgabalā 2006. gadā tika novadīti 18.4 milj. m³ notekūdeņu, no kuriem 4.3 milj. m³ notekūdeņu jeb 23 % neatbilda likumdošanā noteiktajām attīrīšanas prasībām. Piesārņojošo vielu (t.sk. notekūdeņu) ievadīšana pazemes ūdeņos Latvijā ir aizliegta. Atsevišķos, normatīvajos aktos noteiktos gadījumos pazemē drīkst ievadīt iegūtos termālos ūdeņus vai noteiktas vielas izpētes vai uzglabāšanas nolūkos, Gaujas apgabalā AS „Latvijas Gāze” ekspluatācijas iecirknim „Inčukalna pazemes gāzes krātuve” 2006. gadā ir izdota B kategorijas atļauja dabas gāzes

iesūknēšanai pazemes gāzes krātuvē, uzglabāšanai un gāzes ieguvei no pazemes gāzes krātuves.

Notekūdeņu radītā slodze būtiski ietekmē apgabalā ziemeļdaļā un vidusdaļā esošos ūdensobjektus, kuru sateces baseinos atrodas lielākās pilsētas, jo pēc apjoma un piesārņojošo vielu koncentrācijas visvairāk piesārņojuma vidē nonāk no komunālajām attīrīšanas iekārtām, kuras parasti saņem arī dažādu ražotņu notekūdeņus. Ņemot vērā novadīto notekūdeņu apjomu un vidē nonākošo biogēno elementu daudzumu, novērtēts, ka centralizēti savāktie un attīrītie notekūdeņi būtiski ietekmē 2 virszemes ūdensobjektus (G209 *Gauja* un G215 *Gauja*) jeb Gaujas posmā no Valmieras līdz Siguldai (sk. 12. pielikumu). Centralizēti savākto un attīrīto notekūdeņu radītais piesārņojums Gaujas apgabalā ir būtisks, jo rada 34% no kopējās antropogēnās fosfora slodzes, bet tikai 15% no kopējās antropogēnās slāpekļa slodzes.

Pēc notekūdeņu izlaidēm nākamais nozīmīgākais punktveida piesārņojuma avots ir piesārņotās vietas. Piesārņotās vietas ir vietas, par kurām pieejamā informācija apliecina, ka augsne, ūdeņi vai saimnieciskās darbības objekti to teritorijā satur piesārņojošās vielas. Potenciāli piesārņotās vietas ir tādas, kuras pēc nepārbaudītas informācijas var saturēt piesārņojošās vielas. Gaujas apgabalā pēc datubāzē „Piesārņotas un potenciāli piesārņotas vietas” iekļautās informācijas atrodas 18 piesārņotas un 558 potenciāli piesārņotas vietas. To skaitā ir 128 naftas produktu glabātuves un degvielas uzpildes stacijas, 72 sadzīves un rūpniecības atkritumu izgāztuves, 130 minerālmēslu un lauksaimniecības ķīmikāliju noliktavas, 18 fermas, 7 bijušās armijas teritorijas un daudzi citi baseina teritorijā esoši dažādi saimnieciskās darbības objekti. Vēl 7 piesārņotas vietas ir iekļautas datubāzē „Naftas bāzes un degvielas uzpildes stacijas”. Visvairāk šādu vietu ir lielāko pilsētu - Valmieras (17 vietas) un Cēsu (11 vietas) - teritorijā un apkārtnē (pazemes ūdensobjekts D6) (sk. 11. pielikumu). Daudz piesārņoto vietu ir arī Rīgas un Saulkrastu apkārtnē. Potenciāli piesārņoto un piesārņoto vietu izpēte ir dārga un laikietilpīga, tāpēc Gaujas apgabalā dati ir pieejami tikai par 49 vietām. Lielākoties šajās vietās ir piesārņota grunts un gruntsūdeņi, vietām piesārņojums nonācis arī artēziskajos ūdeņos. Galvenās piesārņojošās vielas atkarīgas no objekta agrākā vai tagadējā izmantošanas veida, pārsvarā tie ir naftas produkti, smagie metāli, fosfora un slāpekļa savienojumi, fenoli u.c. specifiski organiski savienojumi.

Visbīstamākais piesārņojums ir izveidojies Inčukalna sērskābā gudrona dīķu apkārtnē (pazemes ūdensobjekts D4). Dienvidu dīķī līdz 1981. gadam, bet Ziemeļu dīķī līdz 1970. gadam tika izgāzti bijušās Rīgas naftas pārstrādes un smēreļļu rūpnīcas atkritumi, kuru galvenās sastāvdaļas bija eļļas, asfaltēni, sulfoskābes un sērskābe. Inčukalna gudrona dīķi atrodas artēzisko ūdeņu barošanās zonā un apdraud ne tikai Inčukalna pagasta dzeramā ūdens gūtnes, bet arī Rīgas pilsētas dzeramā ūdens ņemšanas vietu – Remberģus. Piesārņojums ir nonācis artēziskajos ūdeņos 70 – 90 m dziļumā un tālāk plūst uz ziemeļiem Gaujas virzienā. Piesārņojuma areāli paplašinās ar ātrumu 25 – 35 m/gadā,

samazinot augstas kvalitātes artēzisko ūdeņu resursus, kā arī apdraudot Gaujas upes ekosistēmu.

1.7.2. Izklidētais piesārņojums

Izklidētais piesārņojums vidē nonāk nevis vienā konkrētā punktā, bet no plašākas teritorijas. Tas rodas, lietus un sniega kušanas ūdeņiem notekot no apdzīvotām vietām, lauksaimniecības un mežu zemēm un ceļiem, uz zemes nonākot nokrišņu sastāvā esošām piesārņojošām vielām. Vides prasībām daudzviet neatbilst kūtsmēsļu uzglabāšana, tāpēc mēsļu sastāvā esošais slāpekļis un fosfors nokļūst apkārtējā vidē. Piesārņojumu rada arī neattīrīti piena māju notekūdeņi, kas satur piena un mazgāšanas līdzekļu atliekas. Tā kā centralizētas notekūdeņu savākšanas un attīrīšanas sistēmas izveidotas galvenokārt pilsētās un lielākajos ciemos, piesārņojums no viensētu un atsevišķu ēku sausajām tualetēm, krājbedrēm, septiķiem u.tml. pilnā apjomā vai daļēji nonāk vidē. Atsevišķu pilsētu un ciemu teritorijās (Cēsis, Limbaži, Saulkrasti, Liepa, Garciems un Tūja) konstatēti piesārņoti gruntsūdeņi. Šis gruntsūdeņu piesārņojums ir ļoti nevienmērīgs pēc intensitātes un daudzveidīgs pēc piesārņojošo vielu spektra. Piemēram, ar komunāliem notekūdeņiem gruntsūdeņos nonāk dažādi organiskie savienojumi, amoniji un hlorīdi, no transporta objektiem – pārsvarā monoaromātiskie ogļūdeņraži, no rūpnieciskiem uzņēmumiem – specifiskas vielas, kas raksturīgas konkrētam ražošanas procesam. Lai arī biogēno elementu notece no mežiem ir dabīgs process, saimnieciskā darbība, piemēram, kailcirces, mežu meliorēšana, noteces apjomu ievērojami palielina. Tāpēc arī cilvēka dabības ietekmētā notece no mežiem tiek pieskaitīta izklidētajam piesārņojumam.

Vislielākās platības Gaujas apgabalā aizņem meža zemes ar citām dabiskajām teritorijām² (58%) un lauksaimnieciskās zemes (38%)³. Ūdeņi klāj 1%, bet purvi - 2 % teritorijas. Gandrīz viena trešdaļa (31 %) no lauksaimniecisko zemju kopplatības ir aramzemes, kurās tiek mēslota augsne un lietoti augu aizsardzības līdzekļi. Tomēr apgabala teritorijā kopumā mēslošanas līdzekļu radītā piesārņojuma slodze ir neliela.

Saskaņā ar modelēšanas rezultātiem, nozīmīgākie izklidētā piesārņojuma cēloņi Gaujas apgabalā ir lauksaimnieciskās darbības (56% no antropogēnās slāpekļa un 30% no antropogēnās fosfora slodzes) - pārsvarā lopkopība. Otrs būtiskākais izklidētā piesārņojuma avots Gaujas apgabalā ir notece no mežiem. Tā rada 31% antropogēnās slāpekļa un 26 % antropogēnās fosfora slodzes. Centralizēti nesavāktie un neattīrītie notekūdeņi rada 2% no antropogēnās slāpekļa un 12 % no antropogēnās fosfora slodzes. Antropogēnās fosfora noteces dēļ izklidētā piesārņojuma slodze Gaujas apgabalā ir būtiska 7 (8.6%)

² Iekļauti meži, dabiskās pļavas, tīreļi un virsāji, pārejoši mežu apgabali vai krūmāji

³ Iekļautas aramzemes, ganības, augļu koku un ogulāju stādījumi, neviendabīgas lauksaimnieciskās zemes

ūdensobjektos – Gaujas vidustecē un lejtecē, Abulā, Agē un Salacā (sk. 12. pielikumu).

1.7.3. Pārrobežu piesārņojums

Tikai pavisam neliela Gaujas apgabala daļa iestiepjas Igaunijas teritorijā – Vaidavas upe tek caur Igauniju, Gauja nelielā posmā ir robežupe. Igaunijas pusē minētajos upju posmos nav ievērojamu piesārņojuma objektu un tāpēc regulārais ūdens kvalitātes monitorings Igaunijas teritorijā netiek veikts. Pēc aplēsēm tikai 2 no 46 upju ūdensobjektiem (G307 *Ramata* un G312 *Rūja*) un 1 no 35 ezeru ūdensobjektiem (E205 *Muratu ezers*) nonāk pārrobežu piesārņojums no Igaunijas. Pārējos ūdensobjektos, kuri daļēji ietilpst Igaunijas teritorijā, pārrobežu piesārņojuma slodze tiek vērtēta kā nenozīmīga. Pārrobežu piesārņojums var ietekmēt arī piekrastes un pārejas ūdensobjektus, tomēr pēc oficiālas informācijas pēdējo 10 gadu laikā Gaujas apgabalā nav konstatēta neviena pārrobežu piesārņojuma izraisīta avārija. Kopumā pārrobežu piesārņojuma slodze Gaujas apgabala ūdensobjektos ir nebūtiska (skat. 12. pielikumu).

1.7.4. Ūdens ieguve

Pēc statistikas datiem 2006. gadā visā Gaujas apgabalā ieguva ap 20 miljoniem m³ ūdens, vidēji 52% no šī daudzuma veido pazemes ūdens. Salīdzinot datus par ūdens ieguvi un par Gaujas apgabalā pieejamajiem ūdens resursiem, var secināt, ka tiek izmantota neliela daļa no pieejamajiem virszemes un pazemes ūdeņu resursiem (sk. 2. tabulu).

2. tabula

Avots	Aprēķinātie resursi (milj. m ³ gadā)	Iegūtais daudzums (milj. m ³ gadā)	% no aprēķinātajiem resursiem
Virszemes ūdeņi ⁴	2 199	9.8	0.5
Pazemes ūdeņi ⁵	142.496	12.8	8.9

Pēdējos 10 gados kopējais ūdens patēriņš ir samazinājies par vairāk nekā 20% (pazemes ūdeņu patēriņš – par 24%, virszemes ūdeņu patēriņš – par 28%), turklāt no virszemes avotiem iegūtā ūdens apjoms turpina samazināties, bet no pazemes avotiem – stabilizējas. Lielākā daļa – vidēji 64 % – iegūtā ūdens tiek izmantota ražošanas vajadzībām. Virszemes ūdeņus pārsvarā izmanto kā tehnisko ūdeni dažādos ražošanas procesos, savukārt, pazemes ūdeņus (98% pazemes ūdeņu no 2006. gadā iegūtajiem) – dzeramā ūdens sagatavošanai.

⁴ Aprēķinātā virszemes ūdeņu notece

⁵ Aprēķinātie izmantojamie dzeramo pazemes ūdeņu resursi (t.i., resursi, kas dabiski atjaunojas, neietekmējot kopējos pazemes ūdeņu krājumus)

Vērtējot pēc ieguves apjomiem, 2006. gadā Gaujas apgabalā lielākie virszemes ūdeņu izmantotāji bija zivju audzētavas „Brasla” un „Kārļi”, kā arī lielākie ražošanas uzņēmumi - AS „Brīvais Vilnis”, SIA „Lodes Ķieģelis” un AS „Valpro Corp”. Savukārt pazemes ūdeņu lielākie ieguvēji bija lielāko pilsētu pašvaldību uzņēmumi, kas izmanto pazemes ūdeņus centralizētajai ūdens apgādei – Valmiera, Cēsis, Sigulda, Valka, Carnikava u.c., kā arī ražošanas uzņēmumi - AS „Valmieras Piens”, AS „Valmieras Stikla Šķiedra”, AS „Limbažu Piens”, AS „Cēsu Alus” u.c.

1.7.5. Morfoloģiskie pārveidojumi (aizsprosti, polderi, upju taisnošana u.c.)

Ūdeņu stāvokli, ar tiem saistītās ekosistēmas un izmantošanu cilvēku vajadzībām ietekmē arī tādas darbības, kas nerada piesārņojumu, tomēr maina ūdens plūsmas tecējumu, ūdensobjekta hidroloģisko režīmu, gultnes un krastus. Aizsprostu ietekme var izpausties kā krastu izskalošanās, upei raksturīgo biotopu un sugu maiņa vai izzušana. Ja nav izveidoti zivju ceļi, nav iespējama zivju migrācija. Izbūvējot polderus, tiek norobežota daļa no upes palienes, tādējādi pārveidojas dabiskie piekrastes biotopi un mainās hidroloģiskais režīms. Ūdensteču taisnošanas un padziļināšanas ietekmē mainās gultne, reizēm arī upes platums, palielinās straumes ātrums un krastu struktūra, izzūd upei un tās krastiem pirms regulēšanas raksturīgās sugas un biotopi. Ostas darbībai nepieciešamie padziļināšanas darbi, kā arī hidrotehnisko būvju būvniecība izmaina ūdens un sanešu plūsmu, gultnes un krastu struktūru, biotopus.

Gaujas apgabalā atrodas 43 mazās HES, 2 ostas, 7 polderi, 20 ūdensobjektos ir regulētas mazās upes (sk. 13. pielikumu). Būtiska morfoloģiskā slodze Gaujas apgabalā pastāv 12 upju ūdensobjektos (26 %), no tiem 2 upju ūdensobjekti ir novērtēti kā stipri pārveidoti.

Sešos ūdensobjektos būtisku ietekmi rada mazās hidroelektrostacijas (piem., G251 *Gauja* ir uzbūvētas pat 8 mazās HES), kas būtiski ietekmē hidroloģisko režīmu un bioloģisko daudzveidību, kā arī kavē zivju migrāciju. Vienā ūdensobjektā (G201 *Gauja*) atrodas 5 polderi, kas aizņem 6% no kopējās ūdensobjekta platības un rada būtisku slodzi. Gaujas apgabalā liela daļa upju ir regulētas lauksaimnieciskās darbības nodrošināšanai padomju gados, lai iegūtu piemērotākas – sausākas – platības. Pie nozīmīgu morfoloģisku izmaiņu ietekmētiem ūdensobjektiem jāmin arī E225 *Burtnieku ezers*, kam 1929. gadā ūdens līmenis tika pazemināts par 1 m, lai tādējādi pazeminātu ūdens līmeni arī ezera sateces baseinā un iegūtu vairāk lauksaimniecībā izmantojamās zemes. Divos ūdensobjektos būtiskas morfoloģiskās izmaiņas ir radījuši ostu darbība, ūdensobjektā G261 SP *Aģe* atrodas Skultes osta un ūdensobjektā G303 SP *Salaca* atrodas Salacgrīvas osta.

Var secināt, ka nozīmīgāko slodzi uz virszemes un pazemes ūdeņiem Gaujas apgabalā rada notekūdeņu novadīšana (gan centralizēti savākto, gan no viensētām un atsevišķām ēkām). Pēc notekūdeņu izlaidēm nākamais

nozīmīgākais punktveida piesārņojuma avots ir piesārņotās vietas. Lielākoties šajās vietās ir piesārņota grunts un gruntsūdeņi, vietām piesārņojums nonācis arī artēziskajos ūdeņos. Ūdens ņemšana no virszemes un pazemes ūdensobjektiem ūdeņu stāvokli kopumā būtiski neietekmē, jo Gaujas apgabals ir pietiekami apgādāts ar labas kvalitātes dzerama ūdens resursiem. Gaujas apgabalā ir plūdu apdraudētās teritorijas, kas atsevišķos apgabalos var palielināt piesārņojuma risku (sk. 12. pielikumu). Piemēram, Rīgas jūras līča uzplūdu rezultātā paaugstinās ūdens līmenis tajā ietekošo upju grīvās, izraisot tām piegulošo platību applūšanu (ūdensobjekti G201, G257, G262, G263). Gaujas upes lejtecē Rīgas jūras līča uzplūdu ietekme var sniegties līdz pat Gaujas - Daugavas kanālam. Cilvēka darbības visvairāk ietekmētie ūdeņi ir Gaujas upes posmā no Valmieras līdz pat Gaujas lejtecei.

1.8. Plāna darbības laikā prognozētās izmaiņas slodzēs

Šajā sadaļā ietvertas prognozes par to, kā laikā līdz 2015. gadam var mainīties slodzes uz ūdeņiem, kas 1.7. sadaļā atzītas par būtiskām. Prognozes sagatavotas, pamatojoties uz dažādu nozaru attīstības prognozēm un plāniem, un ņemot vērā Ekonomikas ministrijas sagatavoto Informatīvo ziņojumu par priekšlikumiem ekonomikas atveseļošanai vidēja termiņa periodā, kas izskatīts Ministru kabineta sēdē 2009. gada 4. augustā.

Lai varētu izvērtēt varbūtējās slodžu izmaiņas, jāņem vērā dažādu tautsaimniecības nozaru iespējamā attīstība. Jau 2008. gadā sākās straujš ekonomisko aktivitāšu samazinājums, ekonomikā ir iestājusies recesija. Ekonomikas ministrija ir izstrādājusi trīs tautsaimniecības attīstības prognožu variantus: bāzes, kā arī straujākas un vājas izaugsmes variantu periodam līdz 2014. gadam. Bāzes scenārija pamatā ir pieņēmums, ka izeja no recesijas var sākties ne ātrāk kā 2010. gada otrajā pusē. Pesimistiskā attīstības scenārija gadījumā ekonomikas atveseļošanās atsāksies vēlāk un garāks būs stagnācijas periods. Savukārt straujākas attīstības variants iespējams gadījumā, ja ekonomiskā lejupslīde nepadziļināsies un ātrāk atsāksies atveseļošanās ar īsu stagnācijas periodu. Pašreizējā situācijā par visiespējamāko tiek uzskatīts bāzes scenārija variants, lai gan pastāv risks, ka var realizēties vājākas attīstības scenārijs. Ekonomikas ministrijas sagatavotajā ziņojumā prognozēts, ka visbūtiskāk samazināsies būvniecības izlaide, liels samazinājums paredzams arī tirdzniecības pakalpojumiem un apstrādes rūpniecībai. Vismazāk lejupslīde skars elektroenerģijas, gāzes un ūdensapgādes nozari, kā arī transporta un sakaru pakalpojumus. Tāpat ziņojumā norādīts, ka iespējamā izaugsme 2011. - 2015. gadā nespēs kompensēt iepriekšējo gadu lielo lejupslīdi un, ka turpmākās izaugsmes tempi nebūs tik strauji kā 2005. - 2007. gadā. Par galveno izaugsmes stimulu jāklūst eksportam, kā arī spējai aizstāt daļu no importa ar pašmāju ražojumiem. Ziņojumā norādīts uz nepieciešamību ievērojami palielināt apstrādes rūpniecības ražošanas apjomus. Vienlaikus norādīts, ka rūpniecības

struktūru īsā laikā nav iespējams kardināli mainīt, tāpēc izaugsmes periodā no 2011. - 2015. gadam apstrādes rūpniecībā galvenās būs nozares, kas balstās uz dabiskajām priekšrocībām un tradicionālajiem eksporta tirgiem. Ekonomikas ministrijas noteiktas prioritārās apstrādes rūpniecības nozares, kuras dos vislielāko ieguldījumu izaugsmē līdz 2015. gadam, ir pārtikas rūpniecība, kokapstrāde, ķīmiskā rūpniecība un tās sakarnozares, elektrisko un optisko iekārtu ražošana.

Tālāk aprakstītas izmaiņu prognozes jomās, kas visvairāk ietekmē ūdeņu stāvokli. Komunālās saimniecības un mājsaimniecību radītā slodze ir atkarīga galvenokārt no kopējā iedzīvotāju skaita, centralizētās kanalizācijas pakalpojumu lietotāju daudzuma, notekūdeņu attīrīšanas pakāpes, kā arī investīcijām ūdenssaimniecībā. Prognozēts, ka iedzīvotāju skaits Gaujas apgabalā turpinās samazināties - vidēji par 4 – 7%. Gaujas apgabalā ir 19 apdzīvotas vietas, kur līdz 2015. gadam paredzēts izmantot ES fondu finansējumu, lai uzlabotu notekūdeņu attīrīšanu un paplašinātu kanalizācijas tīklus (sk. 16. pielikumu). Šādu projektu realizācija būs atkarīga no finanšu resursu pieejamības, pašvaldību spējas tos līdzfinansēt un tā, vai ūdenssaimniecības infrastruktūras uzlabošana būs valstiska prioritāte. Tomēr kopumā pieņemts, ka komunālā sektora un mājsaimniecību radītā piesārņojuma slodze samazināsies, sarūkot iedzīvotāju skaitam un uzlabojoties notekūdeņu attīrīšanai. Lauksaimniecību ietekmē gan nozares, gan vides politika, kas noteiktas darbības vai nu veicina (piemēram, ar subsīdijām) vai ierobežo (piemēram, ar piesārņojuma samazināšanas prasībām). Šīs nozares radītā slodze ir atkarīga no dažādu lauksaimniecisko zemju īpatsvara apgabalā, mēslošanas līdzekļu lietošanas un apsaimniekošanas, mājlopu skaita. Prognozēts, ka līdz 2015. gadam kopējā lauksaimniecībā izmantojamo zemju platība Gaujas apgabalā īpaši nemainīsies, nav sagaidāma arī ievērojama „zaļo platību” (lauksaimniecībā izmantojamā zeme ar minimālu veģetāciju rudens un ziemas periodā) palielināšanās. Netiek prognozētas arī mēslošanas līdzekļu lietošanas un mājlopu skaita būtiskas izmaiņas. Normatīvie akti uzdod pret nitrātu piesārņojumu īpaši jutīgajā teritorijā līdz 2014. gadam sakārtot vai ierīkot kūtsmēsļu krātuves, lai novērstu noplūdes vidē. Tomēr tam nepieciešamas ievērojamas investīcijas, turklāt ES atbalsts iespējams tikai 40 – 45% apmērā. Tādēļ šo prasību izpilde būs atkarīga no finanšu resursu pieejamības un ekonomiskās situācijas kopumā. Turklāt īpaši jutīgajā teritorijā ietilpst vien neliela Gaujas apgabala daļa – 10 ūdensobjekti (G201, G205, G257, G260, G262, G263, G264, E195, E213, E214). Ja, piepildīsies Ekonomikas ministrijas prognoze par pārtikas rūpniecību kā vienu no nozarēm, kam būtu vislielākais ieguldījums tautsaimniecības attīstībā līdz 2015. gadam, tā varētu stimulēt arī lauksaimniecisko ražošanu. Mežsaimniecības radīto slodzi visvairāk nosaka meža zemes, kailciršu un meliorēto mežu platības. Pēdējos gados Latvijā bija vērojama mežu platību palielināšanās gan lauksaimniecībā neizmantojamo zemju mērķtiecīgas apmežošanas, gan šādu zemju dabiskās aizaugšanas dēļ.

Mežsaimniecības nozarei piemīt svarīga loma gan Gaujas apgabala, gan visas Latvijas tautsaimniecības ilgtspējīgā attīstībā – tā nodrošina izejvielas atjaunojamiem energoresursiem un videi draudzīgiem produktiem. Ar ES fondu atbalstāmo apmežošanas pasākumu un plānoto valsts mežu platību nemainīgumu var paredzēt, ka laika posmā līdz 2015. gadam ir iespējams neliels meža platības pieaugums Alūksnes rajonā (~0.5%), pārējā apgabala teritorijā meža platība visdrīzāk paliks esošajā līmenī. Ņemot vērā valsts mežu apsaimniekošanas plānos paredzēto kailciršu platību palielinājumu un Ekonomikas ministrijas prognozi, ka kokapstrādei 2011. - 2015. gadā sagaidāms otrs lielākais ieguldījums apstrādes rūpniecības kopējās pievienotās vērtības pieaugumā, var paredzēt, ka kopēja kailciršu platība laika posmā līdz 2015. gadam pieaugs. Saskaņā ar A/S „Latvijas Valsts meži” mežsaimniecību apsaimniekošanas plāniem, meža meliorācijas prioritāte ir esošo sistēmu atjaunošana un uzturēšana. Minēto faktoru rezultātā var pieaugt gan mežu nosusināšanas intensitāte, gan biogēno vielu notece no mežiem.

Hidroloģiskā un morfoloģiskā ietekme uz ūdensobjektiem visvairāk atkarīga no jaunu HES būvniecības vai esošo HES ekspluatācijas izmaiņām, ostu infrastruktūras attīstības, pretplūdu aizsardzības pasākumiem un meliorācijas sistēmu būvniecības, rekonstrukcijas vai renovācijas. Statistikas dati liecina, ka šogad iekšējam tirgum piegādātās elektroenerģijas apjoms ir mazāks nekā iepriekšējos trīs gados. Ekonomiskās ministrijas 2009. gada 10. novembrī valdībā izskatītajā informatīvajā ziņojumā norādīts, ka nākamgad elektroenerģijas gada patēriņš varētu samazināties par 9.16%, un prognozēts, ka 2008. gada apmērus tas varētu sasniegt tikai 2015. gadā. Vienlaikus ziņojumā norādīts, ka Latvijā saražotā elektroenerģija nespēj segt patēriņu un elektrisko jaudu pašnodrošinājums 2009. gadā esot tikai 54%. Tāpat Ekonomikas ministrija norāda, ka, ņemot vērā likumprojekta par atjaunojamiem energoresursiem nozīmi ilgtspējīgas enerģētikas politikas veidošanā un nolūkā palielināt elektrisko jaudu pašnodrošinājumu, un samazināt importētās elektroenerģijas apjomu, ir nepieciešams pārskatīt ieviestās atbalsta shēmas elektroenerģijas ražošanai no atjaunojamiem energoresursiem. Lai arī atsevišķos plānošanas dokumentos paredzēts esošo mazo HES izstrādes palielinājums, arī to lielā mērā noteiks finanšu resursu pieejamība šādu darbu īstenošanai. Turklāt normatīvie akti izvirza stingras prasības attiecībā uz HES vietas izvēli un zivju resursu aizsardzību.

Kopumā var secināt, ka būtiskas izmaiņas galvenajās ietekmējošajās slodzēs nav sagaidāmas un, ka tās ļoti lielā mērā būs atkarīgas no ekonomiskās situācijas valstī.

2. Sasaiste ar citiem plānošanas dokumentiem un tiesību aktiem

2.1. Politikas un attīstības plānošanas dokumenti

Upju baseinu apgabalu apsaimniekošanas plānu izstrādi un īstenošanu nosaka vairāki dažāda līmeņa politikas un attīstības plānošanas dokumenti.

2009. gada 11. martā pieņemtajā deklarācijā par Valda Dombrovska vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību, sadaļā „17. Vides aizsardzība” rakstīts: „17.6. izstrādāsim un apstiprināsim upju baseinu apgabalu apsaimniekošanas plānus, nodrošināsim to sabiedrisko apspriešanu un uzsāksim plānu īstenošanu.”.

Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2007. – 2013. gadam (apstiprināts ar Ministru kabineta 2006. gada 4. jūlija noteikumiem Nr. 564) paredz attīstīt sabiedriskos pakalpojumus, to skaitā, ūdensapgādes un kanalizācijas pakalpojumus. Tajā iekļauti vairāki risināmie uzdevumi, kuru izpildi sekmē upju baseinu apsaimniekošanas plāni. Sadaļā 2.5. „Dabas un enerģētisko resursu ilgtspējīga un efektīva izmantošana” paredzēts samazināt vidē novadīto piesārņojumu, kā arī veicināt resursu atkārtotu vai otrreizēju izmantošanu. Sadaļā 5.2. „Moderna infrastruktūra un pakalpojumi” viens no risināmajiem uzdevumiem ir sakārtot ūdenssaimniecības infrastruktūru atbilstoši vides aizsardzības prasībām. Sadaļā 6.3. „Pieejams mājoklis un sakopta dzīves telpa” iekļauti uzdevumi sekmēt iedzīvotāju informētību par ūdens un energoresursu taupīgu izmantošanu, kā arī sekmēt degradēto (t.sk. piesārņoto) teritoriju sanāciju un revitalizāciju. Var secināt, ka saistībā ar ūdeņu aizsardzību un apsaimniekošanu Nacionālajā attīstības plānā lielākais uzsvars likts uz ūdenssaimniecības sistēmu sakārtošanu, taču arī citi tajā noteiktie uzdevumi nav pretrunā ar upju baseinu apsaimniekošanas plānu mērķiem un pasākumiem vai pat sekmē to īstenošanu.

Aktualizētajā Vides ministrijas darbības stratēģijā 2007. – 2009. gadam (apstiprināta ar Ministru kabineta 2007. gada 15. augusta rīkojumu Nr. 514) izstrādātie upju baseinu apsaimniekošanas plāni un to vajadzībām izveidotā informācijas sistēma noteikti kā darbības rezultāti.

Apsaimniekošanas plānu izstrāde atbilst Vides politikas pamatnostādņu 2009. – 2015. gadam (apstiprinātas ar Ministru kabineta 2009. gada 31. jūlija rīkojumu Nr. 517) 2.3. sadaļā noteiktajam politikas mērķim „Nodrošināt normatīvo aktu prasībām atbilstošu ūdens kvalitāti, samazināt iekšējo ūdeņu eitrofikāciju un nodrošināt ūdenssaimniecības pakalpojumu kvalitāti”. Upju baseinu apgabalu apsaimniekošanas plānu izstrāde pamatnostādnēs paredzēta kā viens no pasākumiem minētā politikas mērķa sasniegšanai.

Apsaimniekošanas plānos paredzētie pasākumi nav pretrunā ar plānošanas reģionu attīstības programmām. Lai arī vides aizsardzība nav galvenā attīstības

programmu prioritāte, tīri ūdeņi ir nepieciešami daudzu tajās paredzēto pasākumu īstenošanai. Visu plānošanas reģionu attīstības programmās tīra vide un vides resursu pieejamība minēta kā stiprā puse vai iespēja. Turklāt atsevišķos plānošanas reģionos ir paredzēti arī konkrēti vides aizsardzības pasākumi. Saistībā ar ūdeņu aizsardzību visās attīstības programmās kā konkrēts pasākums parādās vienīgi ūdenssaimniecības sistēmas sakārtošana – kanalizācijas sistēmu ierīkošana un paplašināšana, notekūdeņu attīrīšanas iekārtu būve un dzeramā ūdens apgādes uzlabošana. Protams, saimnieciskā darbība, ko paredz stimulēt attīstības programmas, var arī negatīvi ietekmēt ūdeņu stāvokli. Tomēr attīstības programmas paredz tikai vispārēju atbalstu, turklāt neviena par īpaši atbalstāmām nemin intensīvu lauksaimniecisko ražošanu vai citas vidi būtiski piesārņojošas nozares. Savukārt upju baseinu apsaimniekošanas plānos paredzētie pasākumi nav pretrunā, neaizliedz un ievērojami neierobežo attīstības programmās paredzēto. Tieši pretēji – plāni sniedz precīzākas ziņas par ūdens kvalitāti un tā resursu pieejamību konkrētajā plānošanas reģionā, ļaujot saprast, vai esošais ūdeņu stāvoklis ļauj attīstīt iecerēto, vai arī nepieciešami papildu pasākumi, lai ūdeņi būtu izmantojami iecerētajā veidā.

Rīgas reģiona attīstības programma 2005. – 2011. gadam ir apstiprināta Rīgas plānošanas reģiona attīstības padomes sēdē 2005. gada 7. janvārī un 2009. gadā uzsākta tās aktualizācija. Programmā pie reģiona stiprajām pusēm minēta relatīvi tīra vide, pie draudiem – vides piesārņojums, tai skaitā, ūdeņu un pārrobežu piesārņojums. Trešais mērķis – „Konkurētspējīga tautsaimniecība, daudzveidīga un aktīva uzņēmējdarbība”, ar to saistītie rīcības virzieni paredz uzņēmējdarbības aktivitātes paaugstināšanu un tūrisma attīstību. Savukārt ceturtais mērķis ir „Augstas kvalitātes dzīves vide”. Saistībā ar to paredzēts sekmēt efektīvas ūdenssaimniecības sistēmas attīstību reģionā. Tāpēc arī rīcības paredz atbalstu ūdenssaimniecības infrastruktūras būvniecības un rekonstrukcijas projektiem. Programmā paredzētajai meliorācijas un polderu sistēmu sakārtošanai, kā arī atbalstam zivsaimniecības uzņēmumiem var būt arī negatīva ietekme uz ūdeņiem, tomēr tā atkarīga no minēto darbību izpildījuma. Tā varētu piešķirt papildu aktualitāti apsaimniekošanas plānos paredzētajam pasākumam – izstrādāt tehniskos noteikumus meliorācijas sistēmu renovācijai un polderu uzturēšanai videi draudzīgā veidā.

Vidzemes plānošanas reģiona attīstības programma 2007. –2013. gadam apstiprināta 2007. gada 19. septembra Vidzemes plānošanas reģiona attīstības padomes sēdē (protokols Nr.10). Programmas autori ir norādījuši, ar kuru upju baseinu apgabalu sakrīt Vidzemes plānošanas reģiona teritorija. Vidējā termiņa mērķis 2.1. skan: „Samazināts vides piesārņojums, attīstītas tehnoloģijas vides piesārņojuma mazināšanai”. Tam pakārtota pirmā prioritāte „Infrastruktūras un pakalpojumu attīstība” un tās otrais pasākums „Vides infrastruktūra.” Aktivitātes un pasākumi atbilst upju baseinu apsaimniekošanas plānos noteiktajiem vides kvalitātes mērķiem un to sasniegšanai īstenojamiem pasākumiem. Aktivitāte 2.1.1. - „novērst vai samazināt vides piesārņojuma

risku”, tai pakārtoti uzdevumi nodrošināt pazemes un virszemes ūdeņu aizsardzību no piesārņojuma un sekmēt piesārņoto vietu izpēti un sanāciju. Aktivitāte 2.1.2. - „veicināt ūdensapgādes un kanalizāciju sistēmas attīstību un kvalitātes uzlabošanu,” ar to saistīti uzdevumi paaugstināt dzeramā ūdens kvalitāti, sekmēt notekūdeņu attīrīšanas sistēmu rekonstrukciju un renovāciju, sekmēt jaunu alternatīvu notekūdeņu attīrīšanas tehnoloģiju ieviešanu, sekmēt lietus ūdeņu savākšanas sistēmas izveidi un attīstību, veicināt ūdenssaimniecības uzņēmumu infrastruktūras attīstību. Programma paredz veicināt arī uzņēmējdarbību, piemēram, atbalstīt pārtikas rūpniecības uzņēmumu specializāciju un attīstību. Taču konkrētāki atbalsta pasākumi nav minēti.

Gaujas apgabala apsaimniekošanas plānā netiek dublētās rīcības, kas noteiktas šādos politikas plānošanas dokumentos, lai arī to mērķi sakrīt un minētajos dokumentos paredzētie pasākumi sekmē upju baseinu apsaimniekošanas plānu izstrādi un/vai mērķu sasniegšanu:

- Vides monitoringa programmas pamatnostādnes 2009. – 2012. gadam, kas apstiprinātas ar Ministru kabineta 2009. gada 11. marta rīkojumu Nr. 187.
 - Plūdu riska novērtēšanas un pārvaldības nacionālā programma 2008.–2015. gadam, kas apstiprināta ar Ministru kabineta 2007. gada 20. decembra rīkojumu Nr. 830.
 - Rīcības programma īpaši jutīgām teritorijām, uz kurām attiecas paaugstinātas prasības ūdens un augsnes aizsardzībai no lauksaimnieciskās darbības izraisītā piesārņojuma ar nitrātiem, kas apstiprināta ar Ministru kabineta 2004. gada 18. marta rīkojumu Nr. 163 un grozīta ar Ministru kabineta 2007. gada 10. oktobra rīkojumu Nr. 647.
 - Aktualizētais Latvijas lauku attīstības valsts stratēģijas plāns 2007.–2013. gadam, kas apstiprināts ar Ministru kabineta 2009. gada 17. jūlija rīkojumu Nr. 479.
 - Latvijas Lauku attīstības programma 2007. – 2013. gadam, ko ar veiktajiem grozījumiem Eiropas Komisija apstiprināja 2008. gada 24. novembrī.
 - Noturīgo organisko piesārņotāju samazināšanas nacionālais plāns 2005. – 2020. gadam, kas apstiprināts ar Ministru kabineta 2005. gada 31. marta rīkojumu Nr. 206.
 - Nacionālais gatavības plāns naftas piesārņojuma gadījumiem jūrā, kas apstiprināts ar Ministru kabineta 2004. gada 31. marta rīkojumu Nr. 190.
 - Latvijas ilgtspējīgas attīstības pamatnostādnes, kas apstiprinātas ar Ministru kabineta 2002. gada 15. augusta rīkojumu Nr. 436.
- Apsaimniekošanas plānos ir iekļautas atsauces uz šādiem politikas dokumentiem, jo no tiem izriet tā saucamie „pamata pasākumi.”
- ES direktīvas 91/271/EEC "Par pilsētu notekūdeņu attīrīšanu" specifiskais ieviešanas un finansēšanas plāns (2001. gads).

Upju baseinu apgabalu apsaimniekošanas plāni nodrošinās vienas starptautiskas konvencijas, vairāku ES tiesību aktu un tiem atbilstošo Latvijas likumu un Ministru kabineta noteikumu izpildi.

2.2. Starptautiskās konvencijas

Apsaimniekošanas plāni var kalpot kā viens no instrumentiem EEK Helsinku 1992. gada konvencijas “Par robežšķērsojošo ūdensteču un starptautisko ezeru aizsardzību un izmantošanu” prasību izpildei, kuru Latvija ratificēja 1995. gadā.

2.3. Eiropas Savienības direktīvas

Padomes un Parlamenta 2000. gada 23. oktobra direktīva 2000/60/EK, kas nosaka struktūru Eiropas Kopienas rīcībai ūdeņu aizsardzības politikas jomā uzdod sasniegt visu virszemes un pazemes ūdeņu labu stāvokli, kā instrumentu šā uzdevuma izpildei nosakot upju baseinu apsaimniekošanas plānus. Arī plānu izstrādes kārtību un tajos iekļaujamo informāciju nosaka minētā direktīva.

Plānā iekļauti pasākumi (darbības, rīcības), ko nosaka vai kas izriet no vairākām citām Eiropas Savienības direktīvām.

- Padomes 1986. gada 12. jūnija direktīva par vides, jo īpaši augsnes, aizsardzību, lauksaimniecībā izmantojot notekūdeņu dūņas;
- Padomes 1991. gada 21. maija direktīva par komunālo notekūdeņu attīrīšanu;
- Padomes 1991. gada 12. decembra direktīva attiecībā uz ūdeņu aizsardzību pret piesārņojumu, ko rada lauksaimnieciskas izcelsmes nitrāti;
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2008. gada 16. decembra Direktīva 2008/105/EK par vides kvalitātes standartiem ūdens resursu politikas jomā, un ar ko groza un sekojoši atceļ Padomes Direktīvas 82/176/EEK, 83/513/EEK, 84/156/EEK, 84/491/EEK, 86/280/EEK, un ar ko groza Direktīvu 2000/60/EK;
- Padomes 1998. gada 3. novembra Direktīva 98/83/EK par dzeramā ūdens kvalitāti.

Plāna īstenošana sekmēs vēl vairāku citu direktīvu mērķu sasniegšanu, savukārt minēto direktīvu prasību izpilde sekmēs apsaimniekošanas plānu mērķu sasniegšanu.

- Padomes 1979. gada 2. aprīļa direktīva par savvaļas putnu aizsardzību;
- Padomes 1985. gada 27. jūnija direktīva par dažu sabiedrisku un privātu projektu ietekmes uz vidi novērtējumu;
- Padomes 1991. gada 15. jūlija direktīva par augu aizsardzības līdzekļu laišanu tirgū;

- Padomes 1992. gada 21. maijs Direktīva 92/43/EEK par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību;
- Padomes 1996. gada 24. septembra Direktīva 96/61/EK par piesārņojuma integrētu novēršanu un kontroli;
- Padomes 1996. gada 9. decembra Direktīva 96/82/EK par tādu smagu nelaimes gadījumu briesmu pārzināšanu, kuros iesaistītas bīstamas vielas;
- Eiropas Parlamenta un Padomes 2006. gada 15. februāra Direktīva 2006/7/EK par peldvietu ūdens kvalitātes pārvaldību un Direktīvas 76/160/EEK atcelšanu.

2.4. Latvijas tiesību akti

Izstrādāt upju baseinu apgabalu apsaimniekošanas plānus uzdod Ūdens apsaimniekošanas likuma 19. pants un pārejas noteikumu 7. punkts (likums Saeimā pieņemts 2002. gada 12. septembrī).

Likums „Par piesārņojumu” (likums Saeimā pieņemts 2001. gada 15. martā) uzdod A un B kategorijas atļauju nosacījumos ietvert vides kvalitātes mērķus konkrētajai teritorijai vai arī saskaņā ar upju baseinu apgabalu apsaimniekošanas plānu veicamos pasākumus un to īstenošanas termiņus.

Ministru kabineta 2009. gada 25. jūnija noteikumi Nr. 646 „Noteikumi par upju baseinu apgabalu apsaimniekošanas plāniem un pasākumu programmām” nosaka plānos iekļaujamo informāciju un kartes, kā arī papildus ziņas, kas iekļaujamās plānu atjaunotajās versijās.

Ministru kabineta 2003. gada 23. decembra noteikumi Nr. 736 „Noteikumi par ūdens resursu lietošanas atļauju” nosaka, ka atļaujā ietverami nosacījumi, kas nodrošina noteikto vides kvalitātes mērķu sasniegšanu konkrētajā ūdensobjektā.

3. Plāna mērķi

3.1. Mērķi Gaujas apgabalam kopumā

No Direktīvas 2000/60/EK, Ūdens apsaimniekošanas likuma un Vides politikas pamatnostādņēm izriet šādi plāna mērķi.

Virszemes ūdeņiem:

- nepasliktināt virszemes ūdensobjektu stāvokli,
- censties līdz 2015. gadam sasniegt labu ekoloģisko un ķīmisko kvalitāti visos virszemes ūdensobjektos,

- izpildīt aizsargājamajām teritorijām izvirzītos mērķus un piemērojamus normatīvus,
- samazināt piesārņojumu ar prioritārajām vielām un pakāpeniski novērst īpaši bīstamo vielu noplūdi virszemes ūdeņos.

Pazemes ūdeņiem:

- nepieļaut pazemes ūdensobjektu stāvokļa pasliktināšanos,
- censties līdz 2015. gadam saglabāt labu ķīmisko kvalitāti un kvantitatīvo stāvokli visos ūdensobjektos,
- izpildīt aizsargājamajām teritorijām izvirzītos mērķus un piemērojamus normatīvus,
- novērst vai samazināt piesārņojuma nonākšanu pazemes ūdeņos.

Vienlaikus šī plāna kā politikas dokumenta uzdevums ir iezīmēt prioritātes laikam no 2010. līdz 2015. gadam, lai izpēti, rīcību un resursus novirzītu tiem ūdensobjektiem, kuru stāvokli visvairāk nepieciešams uzlabot vai nepasliktināt, kuros vissvarīgāk noskaidrot pašreizējā (neapmierinošā) stāvokļa cēloņus.

3.2. Mērķi atsevišķiem Gaujas apgabala ūdensobjektiem

Nemot vērā katra ūdensobjekta esošās kvalitātes novērtējumu, objektu ietekmējošās slodzes un to iespējamās izmaiņas plāna darbības laikā, katram ūdensobjektam ir noteikts vides kvalitātes mērķis, kas tajā ir jāsasniedz. Mērķi var atšķirties atkarībā no tā, vai ūdensobjekta patreizēja kvalitāte ir augsta, laba vai sliktāka par labu, vai ūdensobjektā ir īpaši aizsargājamas teritorijas. Gaujas apgabalā noteiktie mērķi atsevišķiem ūdensobjektiem paredz līdz 2015. gadam:

- 1) saglabāt augstu ekoloģisko kvalitāti 4 upju ūdensobjektos (9% no kopskaita) un vienā ezera ūdensobjektā (3% no kopskaita);
- 2) sasniegt vai saglabāt labu ekoloģisko kvalitāti vai labu ekoloģisko potenciālu 38 upju ūdensobjektos (82% no kopskaita) un 29 ezeru ūdensobjektos (85% no kopskaita);
- 3) saglabāt labu ķīmisko kvalitāti visos virszemes ūdensobjektos;
- 4) saglabāt labu kvantitatīvo stāvokli un labu ķīmisko kvalitāti visos pazemes ūdensobjektos.

Katram konkrētam ūdensobjektam noteiktie mērķi atspoguļoti 7., 14. un 15. pielikumā. 4 upju ūdensobjektiem, 5 ezeru ūdensobjektiem, vienam piekrastes un vienam pārejas ūdensobjektam ir piemērots mērķa sasniegšanas termiņa pagarinājums. Tā iemesli un ilgums sīkāk aprakstīti 3.3. sadaļā.

3.3. Riska izvērtējums un izņēmumi mērķu sasniegšanai

Riska izvērtējums veikts, lai noteiktu, vai līdz 2015. gadam visos ūdensobjektos varēs sasniegt labu stāvokli. Tā gaitā ņemta vērā ne vien pašreizējā ūdeņu kvalitāte un to ietekmējošās slodzes, bet arī prognozes par sociāli ekonomiskajām izmaiņām un tautsaimniecības iespējamo attīstību laikā līdz 2015. gadam. Ja izvērtējums liecina, ka konkrētā ūdensobjektā labu stāvokli nevarēs sasniegt, īstenojot normatīvajos aktos jau paredzētos (pamata) pasākumus (sīkāk raksturoti 4. sadaļā), šo ūdensobjektu iedala riska grupā. Tālāk tiek vērtēts, vai ar papildu pasākumu palīdzību ūdensobjektā līdz 2015. gadam tomēr varēs sasniegt izvirzīto kvalitātes mērķi. Ja vēlamo stāvokli vienalga nav reāli sasniegt, ūdensobjektam piemēro izņēmumu kvalitātes mērķa sasniegšanai. Direktīva 2000/60/EK un Ūdens apsaimniekošanas likums pieļauj divus mērķu izņēmumu veidus:

- noteikt ilgāku termiņu iepriekšnoteiktā kvalitātes mērķa sasniegšanai (mērķi nav nepieciešams sasniegt līdz 2015. gadam);
- noteikt mazāk stingru (zemāku) kvalitātes mērķi.

3. tabulā noteikts to riska ūdensobjektu saraksts, kuros pašlaik tiek plānots sasniegt labu stāvokli jau 2015. gadā, tomēr pastāv risks, ka tas varētu neizdoties (piemēram, ja nebūs finansējuma papildu pasākumiem). Kā redzams no 3. tabulas, Gaujas apgabalā risku nerasniegt labu ūdens kvalitāti rada galvenokārt piesārņojums, kā arī morfoloģiskie pārveidojumi. Gaujas apgabala pazemes ūdeņos nepastāv risks nerasniegt labu kvantitatīvo stāvokli. Izvērtējot pazemes ūdeņu iespējas līdz 2015. gadam sasniegt labu stāvokli, secināts, ka Gaujas apgabalā nepastāv risks nerasniegt labu pazemes ūdeņu kvalitāti, jo pazemes ūdeņu kvalitātes monitorings neuzrāda novēroto rādītāju izmaiņu tendences.

3. tabula

Riska ūdensobjekti, kuros labu stāvokli plānots sasniegt vai saglabāt līdz 2015. gadam

N. p. k.	Ūdensobjekta kods/nosaukums	Pašreizējā ekoloģiskā kvalitāte	Riska cēlonis - slodze			
			punktveida	izklie-dētā	morfolo-ģiskā	cita
1.	G206 Brasla	laba		*	*	
2.	G209 Gauja	vidēja		*		
3.	G229 Vija	vidēja		*	*	
4.	G242 Vizla (Jaunpalsa)	vidēja			*	
5.	G264 Aģe	vidēja			*	

6.	G268 Svētupe	slikta	*		*	
7.	G306 Salaca	labā	*		*	
8.	G312 Rūja	vidēja	*			*
9.	E199 Katvaru ezers	vidēja	*	*		
10.	E217 Riebezers	vidēja		*		
11.	E219 Lādes ezers	vidēja	*			

4. tabulā noteikts to riska ūdensobjektu saraksts, kuros labu stāvokli plānots sasniegt pēc 2015. gada. Gaujas apgabalā 4 upju ūdensobjektiem (8%) un vienam ezeru ūdensobjektam (3%) ir piemēroti mērķu sasniegšanas termiņa izņēmumi līdz 2021. gadam un vēl 4 ezeru ūdensobjektiem (12%) - līdz 2027. gadam. Arī piekrastes un pārejas ūdensobjektam noteikts termiņa pagarinājums līdz 2021. gadam, tā kā tas ir tieši atkarīgs no virszemes ūdeņu pienestās slodzes, tai skaitā, no citām valstīm ienestā piesārņojuma. Pamatojums izņēmumu noteikšanai aprakstīts 14. pielikumā.

4. tabula

Riska ūdensobjekti, kuriem piemērots mērķa sasniegšanas termiņa pagarinājums

N. p. k.	Ūdensobjekta kods/nosaukums	Pašreizējā ekoloģiskā kvalitāte	Riska cēlonis - slodze				Izņēmums līdz
			punktveida	izklie-dētā	morfo- loģiskā	cita	
1.	G205 Gauja	vidēja		*			2021.
2.	G220 Abuls	slikta	*	*	*		2021.
3.	G261 SP Aģe	slikta	*				2021.
4.	G262 Pēterupe	vidēja	*		*		2021.
5.	E197 Sārumezers	ļoti slikta				*	2027.
6.	E202 Vaidavas ezers	slikta	*				2021.
7.	E215 Aijažu ezers	slikta		*			2027.
8.	E222 Dūņezers	ļoti slikta	*				2027.

9.	E225 Burtnieku ezers	slikta		*			2027.
10.	Piekraustes ūdensobjekts F	slikta				*	2021.
11.	Pārejas ūdensobjekts	vidēja				*	2021.

Jau patlaban, vērtējot projektu iesniegumus ūdenssaimniecības infrastruktūras attīstībai mazās apdzīvotās vietās (ar iedzīvotāju skaitu līdz 2000), viens no vērtēšanas kritērijiem ir projekta pozitīvā ietekme uz riska ūdens objektiem.

4. Pasākumi izvirzīto mērķu sasniegšanai un uzdevumu izpildei

Pasākumu programma paredzēta 3. sadaļā un 7. pielikumā izvirzīto mērķu sasniegšanai. Atbilstoši Direktīvai 2000/60/EK un Ūdens apsaimniekošanas likumam tajā iekļauti divu veidu pasākumi. Pirmkārt, pamata (obligātie) pasākumi, kas nosaka prasību minimumu un izriet no 2.3. sadaļā minētajām ES direktīvām, spēkā esošajiem Latvijas likumiem un saistošajiem noteikumiem. Šie pasākumi ir saistoši Latvijai kā ES dalībvalstij un to īstenošanai ir pieejams ES fondu vai valsts finansējums. Pamata pasākumu piemēri ir atļaujas piesārņojuma emisijai un ūdens ieguvei, saimnieciskās darbības aprobežojumi dažādās aizsargjoslās, ūdenssaimniecības infrastruktūras attīstība, tai skaitā, notekūdeņu attīrīšanas iekārtu renovācija vai celtniecība. Pamata pasākumiem jānodrošina gan ūdensobjektu stāvokļa nepasliktināšanās, gan tā uzlabojumi. Lai izpildītu Direktīvas 2000/60/EK prasību obligāti iekļaut plānā pamata pasākumus un vienkopus sniegtu informāciju par veicamo plānā noteikto mērķu sasniegšanu, 16.pielikumā uzskaitīti pamata pasākumi, norādot attiecīgo normatīvo aktu, kurā tie paredzēti. Informācija par 2007. – 2013. gada ES finanšu plānošanas periodā pieejamo un papildus nepieciešamo finansējumu pamata pasākumu īstenošanai plānā netiek dublēta, jo ir sniegta Vides politikas pamatnostādņēs un Latvijas lauku attīstības programmā 2007. -2013. gadam.

Otrkārt, programmā ietverti arī papildu pasākumi. Tie jāparedz, ja ūdensobjektiem izvirzītos mērķus nav iespējams sasniegt, īstenojot tikai pamata pasākumus. Ja kāda ūdensobjekta stāvoklis jau patlaban ir labs un cilvēka darbība to ietekmē samērā maz, papildu pasākumi nav nepieciešami. Savukārt var gadīties, ka ietekme uz labā stāvoklī esošu ūdensobjektu ir tik liela, ka bez papildu pasākumiem tā kvalitāte pasliktināsies. Plānojot pasākumus, jāņem vērā arī ūdeņu savstarpējā saistība to sateces baseinos. Tā kā augštecē esošo ūdensobjektu piesārņojuma slodze ietekmē lejtecē esošo ūdensobjektu kvalitāti,

Gaujas upju baseinu apgabala apsaimniekošanas plāns 2010.- 2015. gadam

tad bieži vien pasākumi jāveic augšteces ūdensobjektos, nevis lejtecē. Gaujas apgabalā 25 ūdensobjektos (40%) jāievieš gan pamata, gan papildus pasākumi. Konkrētie pasākumi noteikti, pamatojoties uz līdzšinējo pieredzi un zināšanām, projektu rezultātiem, kā arī ekspertu un sabiedriskās apspriešanas dalībnieku ieteikumiem. 17. pielikuma 1. tabulā nosaukti papildu pasākumi, ko nepieciešams īstenot valsts mērogā, bet 2. tabulā – papildu pasākumi ūdensobjektu mērogā.

Konkrētā ūdensobjektā īstenojamie pasākumi ir atkarīgi gan no tā stāvokļa, gan no ietekmējošajām slodzēm. 1.7. sadaļā izklāstītais slodžu un to ietekmes izvērtējums liecina, ka nozīmīgāko slodzi uz virszemes un pazemes ūdeņiem Gaujas apgabalā rada notekūdeņu novadīšana. Līdz ar to arī 16. un 17. pielikumā iekļautajā pasākumu programmā visvairāk ir rīcību notekūdeņu savākšanas un attīrīšanas uzlabošanai. Lai arī 11 ūdensobjektiem piemērots mērķa sasniegšanas termiņa pagarinājums un labu kvalitāti plānots sasniegt pēc 2015. gada, rīkoties jāsāk jau šā plāna aptvertajā laikā, lai līdz minētajam termiņam tajos izdotos sasniegt labu kvalitāti. Ūdensobjektiem, kuru sliktā stāvokļa cēlonis nav zināms, šī plāna darbības laikā jānodrošina vismaz detalizēta izpēte vai monitorings. Ja problēmas cēlonis ir zināms, jāsāk darbi pie tās risināšanas. Pasākumiem jābūt vēršoties uz tā cēloņa vai cēloņu novēršanu, kuru dēļ ūdensobjekts iekļauts riska objektu sarakstā vai kura dēļ piemērots izņēmums.

Saskaņā ar Ūdens apsaimniekošanas likumu un Direktīvu 2000/60/EK visi pasākumu programmā iekļautie pasākumi jāsāk īstenot līdz 2012. gada 22. decembrim. Provizoriski ir novērtēts, ka papildus pasākumu programmas realizēšanai Gaujas apgabalā līdz 2015. gadam būs nepieciešamas sākotnējās investīcijas 14 miljonu latu apmērā, bez tam pamata un papildus pasākumu uzturēšanai aptuveni 2 miljoni latu gadā.

Šobrīd nevar prognozēt ekonomiskās krīzes ietekmi uz pasākumu īstenošanas termiņiem un darbu apjomu. Tāpēc 2012. gada laikā pasākumu programma jāpārskata un pēc nepieciešamības jāpapildina, lai nodrošinātu visu programmā paredzēto pasākumu uzsākšanu Direktīvā 2000/60/EK un Ūdens apsaimniekošanas likumā noteiktajā termiņā.

5. Sabiedrības līdzdalība plāna izstrādes procesā

Būtiska nozīme plāna izstrādes procesā ir sabiedrības līdzdalībai. Plāna sagatavošanas un pilnveidošanas gaitā notika regulāras konsultatīvās padomes sanāksmes un īpaši organizēts sabiedriskās apspriešanas process pusgada garumā.

Gaujas apgabala konsultatīvā padome izveidota 2006. gadā. Tajā ir 15 locekļi, kas pārstāv apgabala teritorijā darbojošās valsts iestādes, pašvaldības (plānošanas reģionu attīstības padomes) un nevalstiskās organizācijas. Šāds

sastāvs izvēlēts, lai saskaņotu dažādu sabiedrības grupu intereses jautājumos, kas saistīti ar Gaujas apgabala ūdeņu aizsardzību un apsaimniekošanu.

Gaujas apgabalā kopā notikušas 5 konsultatīvās padomes sēdes, kurās LVĢMA iepazīstināja ar upju baseinu apsaimniekošanas plāna izstrādes gaitu. Pirmajā sēdē, kas notika Valmierā 2006. gada 14. novembrī, konsultatīvo padomi iepazīstināja ar upju baseinu apgabalu vispārīgo raksturojumu. 2007. gada 29. maijā notika otrā Gaujas baseina apgabala konsultatīvā padomes sēde Salacgrīvā. Trešā sēde notika 2007. gada 8. novembrī Valmierā, tajā apsprieda Gaujas apgabala apsaimniekošanas plāna izstrādi un sabiedrības līdzdalības pasākumus. Ceturtā sēde notika 2008. gada 11. decembrī Valmierā un tajā tika apspriesti jautājumi par plāna projekta versiju. Pēdējā 2009. gada 16. jūnija sēdē Cēsīs padomes locekļi sniedza atzinumu par plāna redakciju un rīcību programmai.

Gaujas apgabala apsaimniekošanas plāna Sabiedriskā apspriešana notika no 2008. gada 22. decembra līdz 2009. gada 22. jūnijam. Kopš tās sākuma plāna projekts bija pieejams sabiedrības komentāriem; papildus to izsūtīja visiem konsultatīvās padomes locekļiem, kā arī organizēja īpašas sanāksmes dažādu mērķgrupu pārstāvjiem. 2009. gada 20. martā Rīgā notika diskusija ar nevalstisko organizāciju pārstāvjiem (25 dalībnieki), bet 2. aprīlī - diskusija, kurā piedalījās pārstāvji no pagastiem, rajonu padomēm, valsts iestādēm, nevalstiskajām organizācijām (35 dalībnieki). Abu diskusiju laikā dalībnieki vispirms tika iepazīstināti ar plāna un pasākumu programmas projektu, varēja uzdot jautājumus un izteikt komentārus. Pēc tam visi klātesošie dalījās darba grupās, lai apspriestu gan līdzšinējo pieredzi pasākumu realizācijā, gan novērtētu piedāvātos papildu pasākumus un komentētu to ieviešanas gaitu. 22. maijā notika diskusija ar klimata pārmaiņu pētniekiem par šo izmaiņu iespējamo ietekmi uz upju baseinu apsaimniekošanu. Tajā piedalījās pārstāvji no Latvijas Universitātes, Latvijas Lauksaimniecības Universitātes, Daugavpils Universitātes, Latvijas Hidroekoloģijas institūta, Vides ministrijas un Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijas.

2009. gada 4. jūnijā Salacgrīvā tikās Latvijas un Igaunijas par plānu izstrādi atbildīgie speciālisti, kā arī šai darbā iesaistītie eksperti. Sanāksmē abas puses apmainījās ar informāciju par plānu izstrādes gaitu, atšķirībām tipoloģijā un klasificēšanā, kā arī apsprieda atsevišķu jautājumu saskaņošanu pārrobežu upju baseinos. Tika secināts, ka nav būtisku pārrobežu piesārņojuma draudu un ietekmes uz Latvijas ūdensobjektiem, līdz ar to nav nepieciešams paredzēt īpašus pasākumus Koivas baseina ūdensobjektos Igaunijā.

Pielikumu saraksts

1. pielikums **Virszemes ūdensobjektu robežas Gaujas baseina apgabalā**
2. pielikums **Virszemes ūdensobjekti un administratīvās teritorijas**
3. pielikums **Pazemes ūdensobjektu robežas**
4. pielikums **Aizsargājamās teritorijas Gaujas baseina apgabalā**
5. pielikums **Virszemes ūdeņu kvalitātes klašu rādītāji**
6. pielikums **Virszemes ūdensobjektu ekoloģiskā un ķīmiskā kvalitāte**
7. pielikums **Ūdensobjektu esošā stāvokļa raksturojums un izvirzītie vides kvalitātes mērķi**
8. pielikums **Pazemes ūdensobjektu kvantitatīvais stāvoklis**
9. pielikums **Pazemes ūdensobjektu ķīmiskā kvalitāte**
10. pielikums **Aizsargājamās teritorijās izvietoto ūdensobjektu stāvoklis**
11. pielikums **Punktveida piesārņojuma avoti Gaujas baseina apgabalā**
12. pielikums **Slodzes Gaujas baseina apgabalā**
13. pielikums **Hidromorfoloģiskā ietekme Gaujas baseinu apgabalā**
14. pielikums **Riska objekti un izņēmumi**

15. pielikums **Vides kvalitātes mērķi un izņēmumi Gaujas baseina apgabalā (karte)**

16. pielikums **Pamata pasākumu programma**

17. pielikums **Papildus pasākumu programma**